

KOBİ'LERDE RİSK VE BELİRSİZLİK BEKLENTİLERİ: KARAMAN ÖRNEĞİ

Risk and Uncertainty Expectations of Small Business: The Case of Karaman

Hasan GÜL¹

Tuğrul KANDEMİR^{**}

Erkan ÇAKIR^{***}

ÖZET

Ekonominin en önemli unsurları olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ), sosyo-ekonomik yapının şekillenmesindeki etkileri yadsınamaz. Bu bağlamda ülke ekonomilerinde KOBİ'lerin başarı veya başarısızlıkları üzerinde en fazla belirleyici olan unsurların başında ise risk ve belirsizlik ortamı gelmektedir. Bu araştırma Karaman Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren 28 KOBİ'nin risk ve belirsizlik algılarını belirlemek amacıyla taşımaktadır. Araştırmada KOBİ'lerin %32,1'inin gıda sektöründe faaliyet gösterdiği, %32,1'inin 1-5 yıllık bir faaliyet süresine sahip oldukları, ağırlıklı olarak 11- 49 arasında personel istihdam ettikleri, %64,3'ünün 1 milyon TL'nin üzerinde yıllık net satış hâsılatına sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca KOBİ'lerin %46,4'ünün orta ve uzun vadeli planlamalarında belirsizliği dikkate aldıkları, %32,1'inin belirsizliği en önemli problem olarak gördükleri, %46,4'ünün piyasadaki risk algılamalarına karşın yatırımlarını azalttıkları ve %53,6'sının belirsizlik durumunda daha dikkatli yatırım yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Girişimcilik, Risk, Belirsizlik, Karaman

ABSTRACT

The influence of Small and Medium Size Enterprises (SME) as one of the most important components of the economy, on the transformation of the social and economic structure is clear. In that vein, risk and uncertain environment become the most determinant factors regarding the success or failure of the SME's in state economies. This research aims to identify the perception of risk and uncertainty of 28 that display activity in Karaman industrial zone. In this research, it is found out that 32,1 per cent of the SME's works in the food industry, 32,1 per cent of the SME's have 1-5

¹ Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, hasan60gul@hotmail.com.

^{**} Yrd. Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF, kandemir@aku.edu.tr

^{***} Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SBE Öğrencisi

years working length, they are predominantly employing among 11-49 people, 64,3 per cent of them have more than 1 million Turkish Lira annual net sales volume. Furthermore, the results are gathered that 46,4 per cent of the SME's consider the uncertainty regarding the medium and long term planning, 32,1 perceives the uncertainty as the most important problem, 46,4 per cent of them diminish their investments in accordance with the perception of uncertainty in the market and 53,6 per cent of them invest more carefully in the case of uncertainty.

Keywords: SME, Entrepreneurship, Risk, Uncertainty, Karaman

***

GİRİŞ

20. yüzyılda ekonomik ve toplumsal sistemde yaşanan köklü değişimler sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi hızlandırmıştır. Bilgi toplumuna geçiş ve bilgi teknolojilerinde yaşanan değişimler sanayiinin de kimlik ve yapı değiştirmesine neden olmuştur. Günümüzde müşteriye önceleyen ve kaliteli üretimi içeren esnek yapılı, bilgi odaklı yeni üretim modellerinin önemi hızla artmaktadır. Sanayi toplumunun “her şeyin büyüğü daha iyidir” felsefesi evrimsel bir dönüşüm geçirerek yerini “daha küçük daha güzeldir” anlayışına bırakmaktadır. Bu değişim eğiliminde kamu sektörü özel sektöre, büyük işletmeler küçük işletmelere, ölçek ekonomileri çeşit ekonomilerine dönüşmektedir.

Bu bağlamda esnekliğin ve çevresel değişikliklere adaptasyonun en iyi uygulama alanı olan KOBİ'lerin önemi daha fazla ön plana çıkmaktadır. Değişen şartlara kısa sürede uyum sağlayabilmeleri, esnek üretim yapısına sahip olmaları, bölgesel farklılıkları minimize edebilmeleri, küçük sermaye kaynaklarını ekonomiye kanalize etmeleri, istihdama önemli katkılarda bulunmaları ve benzeri üstünlükleri nedeniyle ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarında KOBİ'ler stratejik bir mahiyet kazanmışlardır.

KOBİ'lerin ekonomik yapımızdaki köklerini Osmanlı'daki Lonca ve Ahilik müesseselerine kadar geriye taşımak mümkündür. Tarihi köken itibariyle nerdeyse ABD tarihi kadar eski olan KOBİ'lere ne yazık ki ülkemizde gereken önem verilmemiştir. Ancak son yıllarda özellikle Türkiye - AB uyum süreci kapsamında 1996 yılını KOBİ yılı ilan etmek suretiyle KOBİ'lere gereken önemi verdiğini göstermiştir (Ören, 2003: 107). Ülkemizdeki işletmelerin %99'unu KOBİ'ler oluşturmaktadır. Yaklaşık 253 bin KOBİ'nin toplam istihdam içerisindeki payı %75, toplam üretim içerisindeki payı ise %65 seviyesindedir (<http://www.euractiv.com.tr>).

Girişimci insan olgusu, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde çok değerli bir üretim unsurudur. Ekonomik yapıları

gözleyen, piyasaları izleyen, risk ve sorumluluk üstlenmekten çekinmeyen, yeni ürün ve hizmet geliştirmede kreatif roller üstlenen, yeni pazarlar oluşturan, yatırım yapan, istihdam sağlayan kişi olarak tanımlanan girişimci ekonomik ve sosyal yaşama önemli katkılar sunmaktadır. Ülkemizde işsizlik oranları TÜİK verilerine göre Eylül 2010 itibarıyla %11,3 seviyesindedir (www.tuik.gov.tr). Her ne kadar bir önceki yıla göre (Eylül 2009) işsizlik oranında %2,1'lik bir düşüş gerçekleşmişse de bu oran hala ciddiyetini korumaktadır. Bu bağlamda tüm dünyayı etkileyen 2007 finans krizinin makro ekonomik göstergelerde bu tür olumsuz sonuçlara neden olduğu gerçeği genel kabul görmeye birlikte, girişimcilik kültürünün teşvik edilmesi suretiyle KOBİ'lerin geliştirilmesi ekonomik yapının istikrar kazanmasında büyük bir önem arz etmektedir.

Ekonomi yazınında iktisadi kararların belirsizlik altında alındığına dair birçok görüş (Smith, Cantillon, Hume, Keynes ve Knight) bulunmaktadır (Akalin ve Dilek, 2007: 46). Özellikle KOBİ'lerle girişimcilik arasındaki ilişkiler göz önüne alındığında risk ve belirsizliğin bu tür işletmeler için çok daha önemli bir parametre olacağı aşikârdır. Bu çalışmanın amacı KOBİ'lerin risk ve belirsizlik algılamalarını belirleyerek, böyle bir durumda KOBİ girişimcilerinin davranış örüntülerini ortaya koymaktır. Bu amaçla Karaman Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren 28 KOBİ üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında AB ile Türkiye'deki KOBİ tanım ve önemi karşılaştırılmış, girişimcilik, risk ve belirsizlik kavramları açıklanmış, ayrıca KOBİ'lerin özellikleri, ekonomi içindeki yerleri ve sorunlarına yer verilmiştir.

1. KOBİ Kavramı

SMEs (small and medium enterprises) veya SBEs (small and medium businesses) kısaltmalarının Türkçe karşılığı olarak kullanılan KOBİ kavramı belirli bir ciro sınırının altında kalan işletmeleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Genellikle BM, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslar arası kuruluşlar ve AB ülkeleri SMEs yani Küçük ve Orta Ölçekli Girişimler kavramını kullanmayı tercih ederlerken, Amerika Birleşik Devletlerinde SBEs yani Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler kavramı kullanılmaktadır (<http://en.wikipedia.org>).

KOBİ kavramı görece bir büyüklüğü ifade etmektedir. Bu büyüklük; sanayileşme düzeyine, pazarın büyüklüğüne, istihdam edilen personel sayısına, işletmelerin çalışmalarına, faaliyette bulunulan sektör türüne ve kullanılan üretim tekniklerine bağlı olarak ülkeler arasında değişiklikler gösterebilmektedir. Küçük ve orta büyüklükte işletme kavramı hemen hemen tüm ülkelerde kullanılmasına karşın, kavram üzerinde henüz evrensel bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Bu nedenle araştırmacılar ve ilgili kuruluşlar değişik ölçütler kullanmak suretiyle KOBİ'leri tanımlamaya

çalışmaktadırlar. Bu ölçütler, genellikle çalıştırılan personel sayısı, üretim miktarı, satışların tutarı gibi nicel ve bağımsız yönetim, yöresel faaliyetler gibi nitel ölçütlere dayanmaktadır (Alpugan, 1994: 4-6). “KOBİ nedir?” diye sorulduğunda ortaya net, somut ve genel kabul gören bir tanım konulamamaktadır. Küçük ve orta büyüklükte işletme kavramına değişik ülkeler, hatta aynı ülke içindeki farklı kuruluşlar farklı anlamlar yükleyebilmektedirler (www.kobitek.com).

Yukarıda da ifade edildiği üzere KOBİ’leri tarif etmede ortaya çıkan en önemli problem objektif bir ölçüt bulmadaki güçlüklerdir. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 75 ülkede yapılan bir araştırmada 50’den fazla tarifile karşılaşılmıştır. Özellikle istihdam edilen personel sayısı ve kullanılan sermaye açısından dikkat çekici ölçüt farklılıklarıyla karşılaşılmaktadır (Ekin, 1994: 18; Elmas ve Öz, 2009: 398).

AB, KOBİ tanımları kapsamında gerek ulusal gerekse birliğe üye olan ülkeler arasında bir karışıklığa neden olmamak ve eşgüdümü sağlamak amacıyla ortak bir tanım geliştirmiştir. 07.02.1996 tarihli Konsey Kararı çerçevesinde ortaya konulan yeni KOBİ tanımı çerçevesinde çalıştırılan personel sayısı, bilanço büyüklüğü ve bağımsızlık derecesinden oluşan ölçütler ortaya konulmuştur (Küçükyılmazlar, 2004: 10). Bu ölçütlere göre; 10’dan az işçi çalıştıran ve bağımsız olan işletmeler “*mikro ölçekli işletme*”, 50’den az işçi çalıştıran, yıllık cirosu 7 milyon ECU’yu aşmayan ve yıllık bilanço değeri 5 milyon ECU’yu geçmeyen işletmeler “*küçük ölçekli işletme*” ve 50 ila 250 arasında işçi çalıştıran, yıllık cirosu 40 milyon ECU’nun altında olan ve yıllık bilanço değeri 27 milyon ECU’yu aşmayan işletmeler ise “*orta ölçekli işletme*” olarak tanımlanmaktadır (Başmanav, 2001: 10; Sarıkaya, 1995: 9; Soysal vd., 2009: 433). Dolayısıyla AB’nin yeni tanımına göre; 250’den az işçi çalıştıran işletmeler KOBİ olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Avrupa Birliği’nde KOBİ Tanımı

KOBİ	Eleman Sayısı	Yıllık ciro (veya yıllık bilanço tutarı)	Bağımsızlık
Orta	250’den az	40 milyon ECU’yu geçmemeli (veya 27milyon ECU)	Bir veya birkaç büyük şirkete ait olmamalı
Küçük	50’den az	7 milyon ECU’yu geçmemeli (veya 5milyon ECU)	
Çok Küçük	10’dan az		

Kaynak: M. Sayın ve M. A. Fazlıoğlu, 1997: 11’den aktaran Güney, Öge Pelin ve Akbay, Oktay Salih, 2008: 152.

AB'nin KOBİ tanımlamasındaki üçlü ölçüt uygulamasına karşın OECD ve Dünya Bankası istihdam edilen personel sayısını esas alan tek ölçütlü KOBİ tanımlamasını kullanmaktadır. Bu bağlamda OECD, 20'den az işçi çalıştıran işletmeleri çok küçük, 100'e kadar işçi çalıştıran işletmeleri küçük, 101-499 arasında işçi çalıştıran işletmeleri de orta büyüklükteki işletme olarak tanımlamaktadır. Dünya Bankası da benzer bir şekilde 50'ye kadar işçi çalıştıran işyerlerini küçük işletme, 51-200 arası işçi çalıştıran işyerlerini de orta ölçekli işletme olarak kabul etmektedir (Yücel, 1998: 10).

Tablo 2. OECD Ülkelerinde KOBİ Sınıflandırması

Mikro İşletmeler	1-4 işçi çalıştıran
Çok Küçük İşletmeler	5-19 işçi çalıştıran
Küçük İşletmeler	20-99 işçi çalıştıran
Orta Ölçekli İşletmeler	100-500 işçi çalıştıran

Kaynak: Küçükçolak, 1997: 4.

Genel anlamda KOBİ, “250 kişiden az personel istihdam eden, mali bilançosu ya da yıllık net satış hâsılatı 25 milyon TL’yi geçmeyen ve yönetmelikte mikro, küçük ve orta ölçekli büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimler” şeklinde tanımlanmaktadır (Çatal, 2007: 334). Dünyadaki olduğu gibi Türkiye’de de üzerinde görüş birliğine varılmış bir KOBİ tanımı yoktur. Ülkemizde farklı kurumlar ve araştırmacılar tarafından farklı tanımlar yapılabilmektedir. Bu tanımlarda esas alınan ölçüt ise çalışan sayısıdır. Ancak bazı tanımlamalarda çalışan sayısının yanında mevduat yapıları da bir ölçüt olarak dikkate alınabilmektedir. Türkiye’de KOBİ sınıflandırması Tablo 3’de görüldüğü gibidir.

Tablo 3. KOBİ Sınıflandırması

Ölçek	Çalışan Sayısı	Bilanço veya Net Satış Hâsılatı
Mikro	≤ 10	1 milyon TL
Küçük	≤ 50	5 milyon TL
Orta	≤ 250	25 milyon TL

Kaynak: KOSGEB, 2009.

Çalışan sayısı 10’nu ve yıllık net satış hâsılatı 1 milyon TL’yi geçmeyen işletmelere “*mikro ölçekli işletmeler*”, çalışan sayısı 50’yi ve yıllık satış hâsılatı 5 milyon TL’yi geçmeyen işletmelere “*küçük ölçekli işletmeler*”, çalışan sayısı 250’yi ve yıllık net satış hâsılatı 25 milyon TL’yi geçmeyen işletmelere de “*orta ölçekli işletmeler*” denmektedir.

Tablo 4. KOBİ Tanımı Yönetmeliğine Göre İşletmelerin Sınıflandırılması

Çalışan Sayısı	Sınıf	Yıllık Net Satış Hâsılatı (TL)
0-9	Mikro	1.000.000
10-49	Küçük	5.000.000
50-249	Orta	25.000.000

Kaynak: KOBİ Tanımı Yönetmeliği, 2005.

Türkiye’de ekonomiye yön veren her kurumun kendine göre bir KOBİ tanımı bulunmaktadır. Bu sorunu çözmek ve AB ile entegrasyonu sağlamak için Bakanlar Kurulu 2005 tarih ve 9617 sayılı kararı ile "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmeliği" kabul ederek Resmi Gazete yayımlanmış bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2005; www.igeme.gov.tr).

Bu düzenleme ile AB ölçütlerine uygun biçimde “250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı veya mali bilançosu 25 milyon Türk Lirasını aşmayan ve mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca KOBİ olarak adlandırılan ekonomik birimlerdir” şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar 2005 yılında yapılan değişiklik KOBİ tanımlamasında ülke çapındaki tüm kargaşasını gidererek birlikteliği sağlamış olsa da, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KOBİ’lerin ekonomik teşviklerden daha fazla yararlanmasını sağlamak üzere yeni bir tanımlama yapma çabası içerisinde.

2. KOBİ’lerin Sosyo-Ekonomik Yapı ve Karaman Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

KOBİ’ler gerek ekonomik gerekse sosyal yaşamda önemli işlevlere sahiptirler. Ülkelerin bölgesel açıdan kalkınmışlık farklılıklarının giderilmesinde ve refah seviyesinin yükseltilmesinde KOBİ’ler çok önemli görevler üstlenmektedirler (Yıldız, 2008: 214; Türköz, 2008: 13). Dünyanın her yerinde siyasi aktörler KOBİ’lerin önemine vurgu yapmakta ve ekonomi politikalarının en temel siyasalarını KOBİ’lere göre şekillendirmektedirler. KOBİ’lerin ekonomik büyüme, istihdam, bölgesel ve yerel kalkınmaya sağladığı katkılar hükümetlerin makro göstergelerde umut bağladıkları ekonomik araçlardır. OECD ülkelerinde işletmelerin %95’inden fazlasını ve istihdamın da %60-70’ini KOBİ’ler oluşturmaktadır. Küreselleşme ve teknolojiye meydana gelen gelişme ve değişimler ölçek ekonomisinin önemini azaltırken, daha küçük firmaların potansiyel katkılarını güçlendirmektedir (İraz, 2005: 229).

Küçük sermayenin verimli kullanılmasının ve girişimciliğin bir sonucu olan KOBİ'ler mülkiyetin tabana yayılmasında ve istihdam imkânları oluşturmada oldukça etkindirler. Bu bağlamda küçük ve orta ölçekli işletmeler adeta birer mesleki deneyim okullarıdır (Öğüt, 1999: 48-49). Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde mesleki tecrübenin ve iş başında eğitimin önemi göz önüne alındığında KOBİ'lerin eğitici yönü de ciddiye kazanmaktadır.

1970'lerde üst üste yaşanan petrol şoklarından sonra ortaya çıkan ekonomik krizler KOBİ'ler hakkındaki anlayışı değiştirmiştir. Hantal ekonomilerin ve büyük işletmelerin ağırlığı karşısında, çok hızlı değişen belirsiz bir ortamda KOBİ'lerin rekabet etmede başarılı olduğu görülmüştür. KOBİ'ler küreselleşme ve bilgi çağının şekillendirdiği yeni ekonomi düzeninde yeni ürün ve fikirlerin, yeniliklerin desteklenmesinde temel unsurdur (Yanıkaya, 2008: 75).

Günümüzde tekstilden otomotive, iletişimden gıdaya kadar pek çok sektörde faaliyet gösteren KOBİ'lerin öneminin arttığı ve bunların bazı üstünlüklerinden dolayı gözde işletme tipleri haline geldiğini görmekteyiz. Gelişmiş batı toplumlarında endüstrinin yeniden yapılanmasında KOBİ'lerin stratejik öneme sahip olduğu gözlenmiştir. Bu arada, özellikle son yıllarda başta Pasifik Ülkeleri olmak üzere Japonya ve ABD'nin değişen dünya şartlarına, Avrupa ülkelerine kıyasla daha hızlı uyum göstermelerini büyük ölçüde küçük işletmelerin varlığına bağlayan görüşler gittikçe daha fazla rağbet görmektedir (Ekin, 1993: 13).

Daha önce de ifade edildiği üzere 1970'li yıllardan itibaren etkisini artıran küreselleşme işletmelerin rekabet faktörlerinin de değişmesine sebep olmuştur. Artık klasik anlamda işletmelere rekabet avantajı sağlayan ölçek ekonomisi önemini yitirmiş, esneklik, çeşitlilik ve yerellik içeren özellikler işletmelere şiddet düzeyi artan rekabet ortamında üstünlükler sağlamaya başlamıştır (Bayrak ve Akdiş, 2000: 73-90). KOBİ'lerin ekonomik krizleri daha az kayıplarla atlatabilmeleri, teknolojik gelişmelere ve talepteki değişmelere hızlı uyum sağlayabilmeleri bu tür işletmelerin önemini artırmıştır. KOBİ'lerin ekonomik ve sosyal sisteme olan katkılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Alpugan, 1994: 14-23; Kelley ve Lawler, 1962: 24; Kalkış, 1981: 259-270):

- Gelir dağılımının dengeli oluşumunu sağlar,
- Yeni fikir ve buluşların gelişmesine zemin hazırlar,
- İstihdama katkı sağlarlar,
- Bölgesel dengesizlikleri giderirler,
- Büyük sanayi işletmelerine girdi ve ara malı üretirler,
- İşçi-işveren ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesini sağlarlar,
- Rekabetin korunmasını sağlarlar,
- Orta sınıfın korunmasını sağlarlar.

KOBİ'lerin yukarıda sıralanan olumlu yanlarının ve sosyo-ekonomik siteme yapmış oldukları katkılarının yanı sıra, günümüzde artan önemini daha iyi ifade etmek için bir takım sayısal verilerden de yararlanmak faydalı olacaktır. Aşağıdaki Tablo 5'de KOBİ'lerin çeşitli ülkelerdeki bazı makro ekonomik unsurlar içerisindeki yüzdelik oranları verilmiştir.

Tablo 5. Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Payları (%)

	A.B. D	Alman ya	Japon ya	Frans a	İngilter e	G. Kore	Türkiye
KOBİ'lerin Tüm İşletmeler İçindeki Yeri	97,2	99,8	99,4	99,9	96,0	97,8	99,3
Toplam İstihdam İçindeki Yeri	50,4	64,0	81,4	49,4	36,0	61,9	76,7
Toplam Yatırım İçindeki Yeri	38,0	44,0	40,0	45,0	29,5	35,7	56,5
Yaratılan Katma Değer İçindeki Yeri	36,2	49,0	52,0	54,0	25,1	34,5	37,7
Toplam İhracat İçindeki Payı	32,0	31,1	38,0	23,0	22,2	20,2	9,0
Toplam Krediden Aldıkları Pay	42,7	35,0	50,0	48,0	27,2	46,8	24,3

Kaynak: <http://www.kosgeb.gov.tr>.'den uyarlanmıştır. (26.07.2010)

Tablo 5'de yer alan 7 ülkenin tamamında KOBİ'lerin tüm işletmeler içindeki yeri %90'ın üzerindedir. Dolayısıyla toplam işletmelerin neredeyse tamamını KOBİ'ler oluşturmaktadır. KOBİ'lerin toplam ihracattaki payı ülkelerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak %20 ile %38 arasında değişmekte iken, bu oran Türkiye'de %9 civarındadır. Bu tablodaki en ilginç verilerden birisi ülkemizdeki KOBİ'lerin toplam işletmelerin %99,3'ünü oluşturmasına karşın toplam kredilerin sadece %24,3'ünü almasıdır ki bu önemli bir problem ve çelişki olarak görülmektedir ki bu oran İngiltere hariç diğer ülkelerde %40'lar civarındadır. Yukarıda verilen tablo'da görüldüğü gibi ülkemizde toplam işletmelerin %99,3'ü KOBİ olarak adlandırılırken, KOBİ'lerin toplam istihdam içerisindeki payı %76,7, yatırımlardaki payı %56,5, yaratılan katma değerdeki payı %37,7'dir. Ayrıca ülkemizdeki

KOBİ'lerin, toplam ihracat içindeki payı ile toplam kredilerden almış oldukları pay diğer ülkelere nazaran oldukça düşüktür.

KOBİ'lerin yeni iş olanakları sağlayarak işsizliğin azaltılmasında oldukça önemli bir yeri vardır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Teşkilatının 2001 İstanbul sonuç bildirisine göre; 11 KEİ Teşkilatı üyesi ülkede 3 milyon KOBİ vardır ve 20 milyon kişi KOBİ'lerde çalışmaktadır. Anılan ülkelerdeki işsiz sayısının 10 milyon kişi olduğu düşünülürse, KOBİ'lerin iş yaratmadaki önemi ortadadır (Esin, 2003: 119).

KOBİ'lerin dünya ve Türkiye ekonomisindeki öneminden sonra Karaman açısından ne anlam ifade ettiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Bir tarım kenti olan Karaman'da doğal olarak tarıma dayalı sanayi lokomotif sektör konumundadır. 1990'lı yılların başından itibaren tarıma dayalı sanayi sektörünün ihracata yönelmesi ile birlikte istihdamda önemli gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. Bu özelliği ile Karaman ülkemizin en az işsizlik sorunu yaşayan illerinin başında gelmektedir. Tarıma dayalı sanayi sektörünün öncülüğü ile yaşanan istihdam artışı işsizliğin hafifletilmesi sürecine önemli katkı sağlamıştır. Bugün itibariyle Karaman özellikle gıda sanayisinin alt grubu olan bisküvi ve bulgur üretiminde ülke genelinde önemli bir konuma gelmiştir (TÜİK, 2009: XII). Tahıla dayalı ürünler içerisinde en fazla katma değer yarattığı kabul edilen bisküvi sektörü son yıllarda ihracata yönelik yatırımların odağı haline gelmiştir.

Ülkemiz açısından bisküvi üretiminde Karaman ilinin özel bir yeri bulunmaktadır. Yıllık 1 milyon 100 bin ton bisküvi üretim kapasitesine sahip olan Karaman'da Türkiye'deki bisküvi üretiminin yaklaşık 1/3'ü gerçekleştirilmekte ve 80'den fazla ülkeye ihracat yapılmaktadır. 2008 yılı verilerine göre söz konusu il, kişi başına bitkisel üretim değeri olan 5,015 TL ile Türkiye'de 1. sıradadır (TÜİK, 2009: 25). 2000'li yıllardan itibaren artan ihracat kapasitesi ile birlikte kalitenin ön plana çıkması ve yaşanan rekabet, ildeki işletmelerin uluslararası kalite standartlarını yakalamaya zorlamış ve birçok işletme ISO 9002 kalite belgesi olarak ürünlerinin kalitesini tescil ettirmişlerdir (Bilgin, 2006: 4-5).

İl'de istihdam edilen çalışanların %25'i diğer bir ifadeyle her dört kişiden biri gıda ürünleri ve içecek imalatı yapan işletmelerde görev yapmaktadır. TÜİK 2002 Genel Sanayi İşyerleri Sayımı il içi yüzde göstergesine göre gıda ürünleri imalatının il içindeki sektörel payı ülke payından oldukça büyüktür. Ayrıca 2000-2004 dönemindeki il toplam ihracatının yaklaşık olarak %90'ı bu sektörde gerçekleşmiştir (www.dpt.gov.tr). Karaman'la ilgili en önemli ekonomik göstergelerden birisi işsizlik oranları ile ilgilidir. 2009 yılı verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı %14 iken Karaman'da işsizlik oranı %10,1'dir. Ülke genelinde işgücüne katılma oranı %47, 9 iken Karaman'da %52,8'dir (TÜİK, 2009: 8-15).

Tablo 6 göz önüne alındığında Karamanda genel itibariyle sanayi üretiminin ağırlıklı olarak tek bir sektörle (gıda sektörü %34) sınırlı kaldığı görülmektedir. İl’de sektörel çeşitlilik ülke geneline göre zayıf olmasına rağmen, gıda sektöründe büyük ölçekli yatırımların olması, Karaman’ın hem sanayi hem de genel toplamda Türkiye ortalamasının üzerinde büyümesini sağlamıştır (www.dpt.gov.tr).

Tablo 6. Sanayi Kuruluşlarının Sektöre Göre Dağılımı

Sektör	Faal İşyeri	Sanayideki Oran
Gıda sanayi	33	34,0
Soğuk hava tesisi	6	6,0
Makine ve madeni eşya sanayi	14	14,0
Ambalaj ve kâğıt sanayi	8	9,0
Maden ve toprak sanayi	9	9,0
Plastik sanayi	3	3,0
Yem sanayi ve organik gübre	3	3,0
Tekstil sanayi	1	1,0
Mobilya ve ağaç sanayi	2	1,0
LPG dolum ve boya sanayi	1	1,0
Petrol ürünleri	1	1,0
Cam ürünleri	1	1,0
Tarım alet ve makineleri	1	1,0
Mesleki bilim ölçü kontrol cihazları	1	1,0
Faal olmayan sanayi tesisi	14	14,0
Toplam	98	100

Kaynak: Karaman Ticaret ve Sanayi Odası, Karaman’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı, (Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü), 2009.

3. Risk ve Belirsizlik

Risk ve belirsizlik olgusu girişimcilik ve KOBİ kavramları ile çok yakından ilişkilidir. Bu nedenle öncelikle girişimciliğin ne anlama geldiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Yerli ve yabancı yazında girişimcinin çok sayıda ve birbirinden farklı tanımları bulunmasına rağmen, hemen hemen tüm tanımların ortak özellikleri “başkalarının baktığı ama göremediği fırsatları görüp, bunları birer iş fikrine dönüştürebilme” ve “risk almaya yatkınlık” hususlarına vurgu yapmalarıdır. Bu iki özellik özellikle de risk alma evrensel girişimcilerin ortak özellikleridir (Tekin, 1999: 1).

Bu bağlamda risk alıp başarıya ulaşan girişimciler, sadece bireysel açıdan değil aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun kalkınması için de katkı sağlamış olmaktadır. Girişimcilerin yaratıcı olma ve inovasyon oluşturma adına çok önemli görevleri bulunurken, toplumun onları destekleme, siyasi aktörlerin de önlerini açma adına önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır (Akdeniz, 2005: 3).

Ülkemizin demografik yapısı dikkate alındığında oldukça genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olduğumuz görülmektedir ki, bu girişimcilik açısından ciddi bir fırsat ve üstünlük olarak değerlendirilmektedir. Özellikle nüfus artışının durduğu ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisinde ağırlıklı olduğu Avrupa ülkeleri ile mukayese edildiğinde dinamik Türk toplumu bu anlamda göz ardı edilemeyecek bir avantaja sahip bulunmaktadır (Müftüoğlu, 2005: 5). Ancak bu özelliğimizden bugüne kadar ne oranda yararlanabildiğimiz ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalarda Türk girişimcisinin en önemli özelliği olarak “gözü karalığı” ön plana çıkmaktadır. Hem olumlu hem de olumsuz yönleri bir arada taşıyan bu küresel girişimci özelliğinin, risk üstlenme açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Zira her risk bir belirsizliğin sonucudur ve belirsizlik de bilinmezliği ve tehlikeyi beraberinde getirmektedir (Müftüoğlu 2006: 5).

Girişimcilikle ilgili bu kısa açıklamalardan sonra risk kavramının ne anlama geldiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Risk almak hasar ya da zarara uğramayı, tehlikeye girmeyi göze almak anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle risk kavramı, sürmekte olan bir olay ya da durumun sonucunun tam bir belirlilikle ifade edilememesi olarak da tanımlanabilmektedir (Erdoğan, 2004: 30). Daha genel bir ifadeyle risk, bir tehlikenin ortaya çıkma olasılığıdır. Bu yönüyle riskin iki boyutu vardır. Birincisi, “tehlike”, ikincisi de “olasılık” ile ilgilidir. Belirsizlik ise riski kapsamaktadır ve onun da iki boyutu vardır. Birincisi “bilgisizlik” ve ikincisi “sürpriz-şok” ile alakalıdır (Yalçınkaya, 2004: 9).

Görüldüğü üzere risk, karar alma ile yakından ilgilidir. Alınan kararların uygulanmasının sonucunda elde edilecek çıktılara ilişkin belirsizliği anlatmaktadır. Bu belirsizlik, kararların sonuçlarının kesin olmadığı ve hayal kırıklığı yaratabileceği olasılığını kapsamaktadır. İleride ortaya çıkması mümkün potansiyel kayıplar, bu kayıpların anlamlılığı ve kayıpların belirsizliği risk olgusunun kritik unsurlarıdır. Bu bağlamda risk arttıkça, potansiyel kayıpların belirsizliği de aynı oranda artmaktadır (Erdem, 2001: 44). Bu nedenle çevresel unsurlardaki değişimin tahmin edilemez boyutlara ulaştığı günümüz bilgi toplumlarında risk ve belirsizlik girişimcilik açısından daha önemli unsurlar haline gelmektedir.

Risk ve belirsizlik konusu iktisat yazını açısından ele alındığında en ilginç görüşlerden birisi Keynes'e ait bulunmaktadır. Keynes için risk ve belirsizlik iki farklı kavramdır. Riskin olduğu durumlarda olayların tekrar etmesi söz konusudur ve olayların tekrar etme olasılıkları hesaplanabilir niteliktedir. Ancak belirsizliğin olduğu durumlarda ise olayların tekrar etme olasılığı belli olmadığı için olasılık hesaplamaları da geçerli değildir (Yavuz ve Tokucu, 2006: 148–149). Dolayısıyla Keynes'e göre belirsizlik daha muğlak ve tehlikeli bir durumu yansıtmaktadır.

F. H. Knight tarafından 1921'de kaleme alınan "Risk, Belirsizlik ve Kâr" isimli eserde, risk ve belirsizlik birbirinden farklı iki kavram olarak ele alınmıştır. Knight'a göre risk, bir sigorta sistemi yardımıyla nispeten kontrol altında tutulabilecek bir unsurdur. Belirsizlik ise, hiçbir hesaplamaya ve olasılık tahminlerine konu olamaz. Dolayısıyla kontrol edilmesi güç bir unsurdur. Knight'ın özellikle üzerinde durduğu konu, olasılık kuramının belirsizlik ortamında verilen kararların ekonomik sonuçlarını tahmin etmede yardımcı olamayacağıdır (Aksoy ve Şahin, 2009: 3). Yani girişimcinin karşı karşıya olduğu belirsizlik durumunda olasılıkları tanımlanabiliyorsa bu durum risk, tanımlanamıyorsa belirsizlik olarak adlandırılır (Bozkurt ve Baştürk, 2009: 47-48). Görüldüğü üzere Keynes ile Knight'ın risk ve belirsizlik konularındaki görüşlerinde büyük bir paralellik bulunmaktadır.

Girişimci ve yöneticilerin karar verme sırasında karşılaştığı olaylar ve durumlar incelendiğinde "Belirlilik ve Belirsizlik Alanı" şeklinde iki farklı karar ortamında bulukları görülmektedir. Belirsizlik alanında risk ve tam bilgisizlik olmak üzere iki uç nokta yer almaktadır. Belirsizlik alanında, karar verici konumunda olan girişimci veya yönetici karara konu olan olay hakkında bilgisi yok veya yok denecek kadar az ise tam bilgisizliğe yaklaşmaktadır. Ancak karar vericinin olayların gerçekleşmesi hususundaki inancı ve bilgisi artıyorsa diğer belirsizlik alanı olan risk ortamına yaklaşmaktadır (Kılıç, 2002: 76–77).

Şüphesiz girişimcilik her ne kadar risk almak ile eş anlamlı olarak görülse de ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ile belirsizliğin azalması küçük yatırımcıların sermaye piyasasına karşı duydukları güvensizliği ortadan kaldıracaktır. Bu durum küçük yatırımcıların sermaye piyasalarına olan ilgisini artıracak ve yatırım için uygun bir ortam oluşturacaktır. Belirsizliğin azalması KOBİ'lerin uzun vadeli borçlanma cesaretlerini ve kredi bulabilme olanaklarını olumlu yönde etkileyecek ve KOBİ'lerin yatırımlarının finansmanını kolaylaştıracaktır (www.raktas.etu.edu.tr).

Bilgi çağı ekonomilerinde inovasyonun motoru ve kalkınmanın dinamosu olan KOBİ'lerin mutlaka belirli düzeyde bir belirsizlik yaşayacakları kaçınılmaz bir gerçektir. Değişimin ve yeniliğin en önemli ekonomik fenomen olduğu çağımızda belirsizlikleri aşmak ve risk yönetimini gerçekleştirebilmek en önemli yönetsel başarı olarak ortaya

çıkılmaktadır. “Her yeniliğin belirsizlik ve her belirsizliğin de risk taşıdığı” felsefesinden hareketle, KOBİ’lerin riski dağıtabilecekleri yeni risk yönetimi tekniklerini geliştirmeleri “olmak ya da olmamak” kadar hayati önem taşımaktadır (Gönüllüoğlu, 2003: 104).

4. Araştırma Yöntemi ve Bulgular

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırları

Bu araştırmada, Karaman ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan KOBİ’lerin risk ve belirsizlik durumlarında vereceği kararları incelemek amacıyla tanımlayıcı araştırma modeli kullanılmış ve bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, Karaman ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan 58 firma yer almaktadır. Araştırma yapılacak işletmeler Organize Sanayi Bölgesi faaliyet alanı ile sınırlı tutulmuştur. Bu alanda faaliyette bulunan 5 adet büyük işletme uygulamaya dâhil edilmemiştir.

4.2. Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemi

Karaman ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan 58 işletmeden 44’ü görüşme yapmayı ve anket formu doldurmayı kabul etmiştir. Ancak, ilgili sanayi bölgesinde bulunan firmalardan 32’sinden geri dönüş sağlanmış; geri dönen anketlerden de dört tanesi eksik bilgi içerdiği için araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmada veri toplamak için anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, Karaman ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan KOBİ’lerin risk ve belirsizlik durumunda verecekleri kararları incelemek amacıyla, 21 sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formundaki sorular iki bölüm olarak hazırlanmış, birinci bölüm demografik özelliklerle ilgili 2 sorudan; ikinci bölüm ise işletmelerin risk ve belirsizlik durumundaki algılamalarını tespit edecek 19 sorudan oluşmaktadır. Anket formunun düzenlenmesinde çoktan seçmeli sorular kullanılmıştır.

Anketlerin uygulanmasında, Karaman ilinde çeşitli sektörlerde (gıda, makine, elektrik) faaliyet gösteren, Karaman Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı, KOBİ ölçeğindeki 44 firmaya anket dağıtılmıştır ve 2 gün sonra anketler toplanmıştır. Dağıtılan 44 firmadan 32’si ankete cevap (28’i araştırmaya dâhil edilmiştir) vermiştir. Anket formlarının değerlendirilmesi aşamasında ise istatistiksel analizleri yapabilmek için “SPSS 16.0 for Windows” paket programı kullanılmıştır. Anket formunun analizinde “Frekans Dağılımı Tablolarından” yararlanılmıştır.

5. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Karaman ili Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan KOBİ'lerin temel özellikleri ile risk ve belirsizlik durumundaki davranışlarını tespit edebilmek amacı ile hazırlanan anket formlarının değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların İşletmelerdeki Pozisyonu

	Frekans	Yüzde
Sahibiyim	8	28,6
Yönetim kurulu başkanı	4	14,3
Yönetim kurulu üyesi	12	42,9
Pazarlama müdürü	4	14,3
Toplam	28	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin %28,6'sı işletme sahibi, %14,3'ü yönetim kurulu başkanı, %42,9'u yönetim kurulu üyesi ve %14,3'ü de pazarlama müdürlerinden oluşmaktadır. Tablo 7'de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan kişilerin yarısına yakın bir kısmı işletmelerde yönetim kurulu üyesi olarak çalışmaktadırlar.

Aşağıdaki tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan KOBİ'lerin yarısının limited şirket şeklinde yapılandırılmış olduğu görülmektedir. Yine işletmelerin %35,7'sinin ise anonim şirketlerden meydana geldiği görülmektedir. Karaman ilinde faaliyet gösterip araştırmaya katılan KOBİ'lerin 4 tanesi yani %14,2'si ise aile ve şahıs şirketlerinden oluşmaktadır.

Tablo 8. İşletmelerin Hukuki Statüsü

	Frekans	Yüzde
Anonim şirket	10	35,7
Limited şirket	14	50,0
Aile şirketi	2	7,1
Şahıs şirketi	2	7,1
Toplam	28	100,0

Tablo 9'da işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörel alanlar gösterilmektedir. Araştırmaya katılan KOBİ'lerin 11 farklı sahada faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. İşletmelerin en fazla faaliyette buldukları

alanı %32,1 ile gıda sektörü oluşturmaktadır. Söz konusu sektörde de ağırlıklı olarak bisküvi ve meyve suyu işletmeleri yer almaktadır. Gıda sektörünü %14,3 ile makine ve %10,7 ile inşaat ve malzemeleri sektörleri izlemektedir. Araştırmaya katılan KOBİ'lerin en az faaliyet gösterdikleri sektörler ise %3,6 oranlarıyla elektrik, metal ve metal ürünleri ile orman ürünlerinden oluşmaktadır.

Tablo 9. İşletmelerin Faaliyet Alanı

	Frekans	Yüzde
Gıda	9	32,1
Elektrik	1	3,6
Makine	4	14,3
Kimyasal-plastik	1	3,6
Ambalaj	2	7,1
Tekstil	2	7,1
Metal ve metal ürünleri	1	3,6
İnşaat ve malzemeleri	3	10,7
Mobilya	2	7,1
Tarım sanayi	2	7,1
Orman ürünleri	1	3,6
Toplam	28	100,0

Aşağıdaki Tablo 10'da işletmelerin faaliyette buldukları süreler gösterilmektedir. KOBİ'lerin %32,1'inin 1-5 yıllık, %21,4'ünün ise 6-10 yıllık bir geçmişe sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla Karaman'da faaliyet gösteren ve araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %50'sinin diğer bir ifadeyle yarısının henüz genç işletmelerden oluştuğunu ileri sürmek mümkündür.

Tablo 10. İşletmelerin Faaliyet Süresi

	Frekans	Yüzde
1-5 yıl	9	32,1
6-10 yıl	6	21,4
11-15 yıl	4	14,3
16-20 yıl	4	14,3
20 yıl ve üstü	5	17,9
Total	28	100,0

Tablo 11’de KOBİ’lerin istihdam yapıları gösterilmektedir. İşletmelerin ağırlıklı bir bölümünde 11-49 arasında personel çalıştırılmaktadır. 50-250 arası personel istihdam eden işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki payı %17,9’dur.

Tablo 11. İşletmelerde Çalışan Kişi Sayısı

	Frekans	Yüzde
1-10 kişi	4	14,3
11-49 kişi	19	67,9
50-250 kişi	5	17,9
Toplam	28	100,0

Aşağıdaki tablo 12’den de görüleceği üzere, KOBİ’lerin %64,3’ünün 1 milyon TL’nin üzerinde yıllık net satış hâsılatına sahip oldukları anlaşılmaktadır. İşletmelerin %14,3’ünün 10-150 bin TL, %10,7’sinin 150-500 bin TL ve yine %10,7’sinin ise 500 bin ile 1 milyon TL arasında satış hâsılatlarına sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 12. İşletmelerin Yıllık Net Satış Hâsılatları

	Frekans	Yüzde
10 bin ile 150 bin arası	4	14,3
150 bin ile 500 bin arası	3	10,7
500 bin ile 1milyon arası	3	10,7
1 milyon üstü	18	64,3
Toplam	28	100,0

KOBİ’lerin geliştirmek istedikleri veya kendilerini yetersiz gördükleri problemlerin başında %32,1 oranıyla satış ve pazarlama problemi gelmektedir. Bunu sırasıyla %21,4 ile yönetim ve %17,9 ile finansman sorunları takip etmektedir.

Tablo 13. İşletmelerin Geliştirmek İstedikleri veya Problem Olarak Gördükleri Alanlar

	Frekans	Yüzde
Yönetim	6	21,4
Satış-pazarlama	9	32,1
Finansman	5	17,9
Üretim	4	14,3
Diğer	4	14,3
Toplam	28	100,0

Tablo 14'de KOBİ'lerin amaçları gösterilmektedir. Araştırmaya katılan KOBİ'lerin amaçları incelendiğinde %50 oranı ile istihdam yaratmanın en önemli amaç olarak ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Katılımcı işletmelerin yarısının istihdam öncelikli bir amaç izlemeleri Karamandaki işsizlik oranının ülke geneline göre düşük seviyede bulunması ile örtüşmektedir. Araştırma sonuçlarına göre istihdam yaratmak amacını %21,4 oranları ile satışları ve karlılığı artırmak izlemektedir.

Tablo 14. İşletmelerin Amaçları

	Frekans	Yüzde
Satışları artırmak	6	21,4
Hizmet sağlamak	2	7,1
Karlılığı artırmak	6	21,4
İstihdam yaratmak	14	50,0
Toplam	28	100,0

İşletmelerin kendilerini ne şekilde ifade ettikleri ile ilgili soruya vermiş oldukları cevaplar Tablo 15'de gösterilmektedir. KOBİ'lerin ekonomik ve sosyal gelişmelerdeki genel duruma göre hareket ettikleri sonucuna varılmaktadır. İşletmelerin %28,6'sı belirsizlikten korktuğunu ifade ederken, %10,7'si riskli ortamları sevdiğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan KOBİ'lerin yine %10,7'si diğer işletmelerden farklı yol ve yöntemler seçtiğini ileri sürerken, %7,1'i ise riskli ortamlardan korktuğunu belirtmiştir.

Tablo 15. İşletmelerin Kendilerini Tanımlamaları

	Frekans	Yüzde
Riskli ortamları severim	3	10,7
Genel duruma göre hareket ederim	12	42,9
Riskli ortamlar beni korkutur	2	7,1
Belirsizlik beni kokutur	8	28,6
Herkesten farklı yolu seçerim	3	10,7
Toplam	28	100,0

Tablo 16 KOBİ'lerin planlarında dikkate aldıkları unsurları göstermektedir. KOBİ'lerin %46,4'ü belirsizlik, %25'i döviz kuru, %14,3'ü ise politik istikrarsızlık faktörünü planlama sürecinde dikkate almaktadırlar.

Tablo 16. İşletmelerin Planlarını Etkileyen Faktörler

	Frekans	Yüzde
Risk	2	7,1
Döviz kuru	7	25,0
Yüksek enflasyon	2	7,1
Belirsizlik	13	46,4
Politik İstikrarsızlık	4	14,3
Toplam	28	100,0

Tablo 17'de KOBİ'lerin en önemli sorunları gösterilmektedir. KOBİ'lerin %32,1'i belirsizlik ve önünü görememeyi en önemli sorun olarak değerlendirmektedir. İşletmelerin %21,4'ü finans sıkıntısını, %17,9'u ise hükümetin KOBİ'leri yeterince desteklememesini en önemli sorun olarak görmektedir. Risk, ithalat, durgunluk ve profesyonel yönetim sorunlarının her biri %3,6 oranıyla işletmelerin diğer önemli sorunları olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 17. KOBİ'lerin En Önemli Sorunları

	Frekans	Yüzde
Belirsizlik, önünü görememe	9	32,1
Risk	1	3,6
Hükümetten yetersiz destek	5	17,9
Finans sıkıntısı	6	21,4
İthal mallar	1	3,6
İhracatın yetersizliği	2	7,1
Piyasadaki durgunluk	1	3,6
Büyümenin zorluluğu	2	7,1
Profesyonel olmayan yönetim	1	3,6
Toplam	28	100,0

Tablo 18 KOBİ'lerin piyasadaki risk faktörlerini algılamaları durumunda ne tür tepkiler gösterdiklerini ortaya koymaktadır. İşletmelerin %46,4'ü piyasada bir risk faktörü ile karşılaştıklarında yatırımlarını azalttıklarını ileri sürmektedir. Buna karşın işletmelerin %21,4'ü risk yönetimi uyguladığını, %7,1'i finansal destek aldığını belirtmişlerdir. İşletmelerin yine %7,1'i destek hizmeti aldığını söylerken çalışanları azalttığını ileri sürerlerin oranı yine %7,1'dir.

Tablo 18. İşletmelerin Piyasada Risk Algılamalarında Sergiledikleri Davranışlar

	Frekans	Yüzde
Finansal destek alırım	2	7,1
Destek hizmeti alırım	2	7,1
Yatırımları azaltırım	13	46,4
Risk yönetimi uygularım	6	21,4
Çalışanları azaltırım	2	7,1
Diğer	3	10,7
Toplam	28	100,0

Tablo 19 incelendiğinde KOBİ'lerin belirsizlik altında yatırımlarını nasıl şekillendirdikleri görülmektedir. İşletmelerin %53,6'sı belirsizlikte dikkatli yatırım yaparım derken, %39,3'ü belirsizlik bitene kadar yatırım yapmam cevabını vermişlerdir. Katılımcı KOBİ'lerin %3,6'sı belirsizlik ortamında yatırımlarım etkilenmez ifadesini kullanmışlardır.

Tablo 19. İşletmelerin Belirsizlik Altında Yatırım Davranışları

	Frekans	Yüzde
Belirsizlik bitene kadar yatırım yapmam	11	39,3
Belirsizlikte dikkatli yatırım yaparım	15	53,6
Belirsizlik yatırımı etkilemez	1	3,6
Normal durumdaki gibi hareket ederim	1	3,6
Toplam	28	100,0

Aşağıdaki Tablo 20'de işletmelerin yatırım yapmadaki korku unsurları ortaya konulmaktadır. İşletmelerin yatırım yaparken en çok çekindikleri

unsurların başında %39,3 oranı ile ekonomideki belirsizlikler gelmektedir. İstikrarsızlık ve maliyetler %17,9 oranlarıyla diğer iki önemli yatırım korkularını oluşturmaktadır.

Tablo 20. İşletmelerin Yatırım Yapmadaki Korku Unsurları

	Frekans	Yüzde
Riskli bir ortamın olması	4	14,3
Ekonomideki belirsizlik	11	39,3
İstikrarsızlık	5	17,9
Maliyet	5	17,9
İşletmenin finansal durumu	3	10,7
Toplam	28	100,0

Tablo 21’de KOBİ’lerin en çok durgunluk yaşadıkları durumlar gösterilmektedir. KOBİ’lerin ekonomik faaliyetlerini en ciddi şekilde etkileyen ve en çok durgunluk yaşadıkları durum olarak %42,9 ile risk ve yine aynı oranla kriz gelmektedir. Enflasyon, risk ve diğer faktörler işletmelerin durgunluk yaşadıkları diğer durumlar olarak görülmektedir.

Tablo 21. İşletmelerin En Çok Durgunluk Yaşadıkları Durumlar

	Frekans	Yüzde
Risk	1	3,6
Belirsizlik	12	42,9
Kriz	12	42,9
Enflasyon	2	7,1
Diğer	1	3,6
Toplam	28	100,0

İşletmelerin en çok kar elde ettikleri durumlar Tablo 22’de gösterilmektedir. KOBİ’lerin %75’i istikrarlı bir ortamda daha çok kar elde ettiklerini ileri sürmüşlerdir. İşletmelerin istikrarlı bir ortamdan sonra en çok kar elde ettikleri diğer bir durum ise %10,7 oranı ile ekonominin normal seyrinde devam ettiği konjonktürlerdir.

Tablo 22. İşletmelerin En Çok Kar Elde Ettikleri Durumlar

	Frekans	Yüzde
Riskli dönemlerde	2	7,1
Kriz döneminde	2	7,1
İstikrarlı bir ortamda	21	75,0
Ekonomi normal bir haldeyken	3	10,7
Toplam	28	100,0

Tablo 23'de KOBİ'lerin Türkiye ekonomisi ile ilgili düşünceleri yer almaktadır. İşletmelerin %32,1'i Türkiye ekonomisinin gelecek vaat ettiğini ileri sürmektedirler. Buna karşın işletmelerin %28,6'sı ekonomik yapıımızda belirsizliklerin bulunduğunu belirtmektedirler. İlginçtir araştırmaya katılan KOBİ'lerin %17,9'u Türkiye ekonomisini istikrarsız olarak görürlerken, aynı orandaki katılımcı işletme Türkiye ekonomisini istikrarlı olarak görmektedirler.

Tablo 23. İşletmelerin Türkiye Ekonomisi İle İlgili Düşünceleri

	Frekans	Yüzde
Belirsizlik var	8	28,6
İstikrarsız	5	17,9
İstikrarlı	5	17,9
Gelecek vaat ediyor	9	32,1
Sağlam bir yapıda	1	3,6
Toplam	28	100,0

Tablo 24 incelendiğinde KOBİ'lerin Türkiye ekonomisinin sorunları hakkındaki düşünceleri gösterilmektedir. İşletmelerin Türkiye ekonomisinde en çok sorun olarak gördükleri unsur olarak %35,7 ile belirsizlik gelmektedir. Belirsizliği ise %32,1 ile kriz izlemektedir. %14,3 ile enflasyon ve yine %14,3 ile işsizlik işletmelerin Türkiye ekonomisinin diğer sorunları olarak görülmektedir.

Tablo 24. İşletmelerin Türkiye Ekonomisinin Sorunları Hakkındaki Düşünceleri

	Frekans	Yüzde
Belirsizlik	10	35,7
Kriz	9	32,1
Enflasyon	4	14,3
İşsizlik	4	14,3
Diğer	1	3,6
Total	28	100,0

Aşağıdaki Tablo 25’de ise işletmelerin Türkiye ekonomisine ilişkin olarak büyüme oranı tahminleri yer almaktadır. Araştırmaya katılan KOBİ’lerin %53,6’sı gelecekte Türkiye ekonomisinin daha da büyüyeceğini ileri sürerlerken, işletmelerin %42,9’u ise büyüme oranının çok fazla değişmeyeceğini belirtmişlerdir.

Tablo 25. İşletmelerin Türkiye Ekonomisine İlişkin Olarak Büyüme Oranı Tahminleri

	Frekans	Yüzde
Artacak	15	53,6
Azalacak	1	3,6
Çok fazla değişmeyecek	12	42,9
Total	28	100,0

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde KOBİ’ler ekonominin can damarı konumundadırlar. İstihdama, ihracata ve ekonomik gelişmeye yaptıkları katkılar dikkate alındığında risk ve belirsizlikten uzak, siyasi ve ekonomik istikrarın bulunduğu bir çevrede faaliyette bulunmak KOBİ’lerin sosyo-ekonomik katkılarını maksimize etmek açısından hayati rol oynamaktadır. Bu bağlamda söz konusu çalışma, KOBİ’lerin risk ve belirsizlik beklentilerini tespit etmek amacıyla Karaman’da faaliyet gösteren KOBİ’ler üzerinde yapılmıştır.

Araştırmaya katılan KOBİ’lerin %32,1’inin gıda sektöründe faaliyet gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bir tarım kenti olan ve Türkiye’nin en önemli bisküvi, çikolata, kek işletmelerinin bulunduğu Karaman’da KOBİ’lerin ağırlıklı olarak gıda sektöründe faaliyet göstermesi olağan bir

sonuçtur. Katılımcı KOBİ'lerin %32,1'inin 1-5 yıllık bir faaliyet süresine sahip genç işletmelerden oluştuğu, ağırlıklı olarak 11-49 arasında personel istihdam ettikleri, %64,3'ünün 1 milyon TL'nin üzerinde yıllık net satış hâsılatına sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

KOBİ'lerin %46,4'ünün orta ve uzun vadeli planlamalarında belirsizliği dikkate aldıkları, %32,1'inin belirsizliği en önemli problem olarak gördükleri, %46,4'ünün piyasadaki risk algılamalarına karşın yatırımlarını azalttıkları ve %53,6'sının belirsizlik durumunda daha dikkatli yatırım yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç risk ve belirsizlik algısının KOBİ'lerin faaliyetlerini etkileyen önemli ekonomik parametreler olduğu varsayımını doğrulamaktadır.

İşletmelerin kendilerini yetersiz olarak gördükleri ve geliştirmek istedikleri alanların başında %32,1 ile satış ve pazarlamanın geldiği görülmektedir. Karaman'ın bulunduğu coğrafi konum itibarıyla işletmelerin vasıflı eleman bulmakta zorluklar çektiği gerçeğinden hareketle satış ve pazarlama konusunda uzman personel yetersizliği KOBİ'lerin önemli eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan işletmelerin %50'si diğer bir ifadeyle yarısı istihdama katkı sağlamayı en önemli amaç olarak görmektedirler. Katılımcı KOBİ'lerin %39,3'ünün ekonomik belirsizlik ortamında yatırım yapmaktan korktukları ve işletmelerin yaklaşık %85'inin ise kriz ve belirsizlik ortamında durgunluk yaşadıkları ulaşılan diğer önemli bulgular arasında yer almaktadır. Doğal olarak KOBİ'lerin ekonomik ve siyasi anlamda istikrarlı dönemlerde daha çok kar elde ettikleri bulgusu normal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan önemli sonuçlardan birisi de KOBİ'lerin Türkiye ekonomisiyle ilgili düşünceleridir. KOBİ'lerin %32,1'i Türkiye ekonomisinin geleceğinden umutlu olduklarını ve %35,7'si ise ülke ekonomisinin hala belirsizlik içerdiğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla araştırmaya katılan KOBİ'lerdeki yöneticiler Türkiye ekonomisinin geleceği konusunda da bir belirsizlik yaşamaktadırlar. Buna rağmen işletmelerin %53,6'sı gelecek yıllarda Türkiye ekonomisinin büyüme oranının artacağını düşünmektedirler. Bu bağlamda bir iyimserlik havasının estiğini ve işletme yöneticilerinin gelecek hakkında olumlu beklentiler içersinde bulduklarını ileri sürmek mümkündür. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve kısa sürede başta Avrupa olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 finansal krizinin Türkiye üzerindeki etkilerinin hafiflemeye ve girişimciliğin gelişmesi için gerekli atmosferin oluşmaya başladığını iddia etmek çok da hayali bir durum olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Gülsüm ve DİLEK, Serkan. (2007), “Belirsizlik Altında Firma Kararlarının İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XXIII, Sayı: 2, ss.45-61.
- AKDENİZ, Billur. (2005), “KOBİ’lerin Ekonomik ve Sosyal Yapı İçindeki Yerleri, Destekleyici Kurumsal Çevreleri ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Yeniden Yapılandırılmaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2005, Sayı: 13, ss.69-90.
- AKSOY, Tolga ve ŞAHİN, Işıl. (2009), “*Belirsizlik Altında Karar Alma: Geleneksel Ve Modern Yaklaşımlar*”, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2009/7, <http://www.tek.org.tr> (22.07.2010).
- ALPUGAN, Oktay. (1994), *Küçük İşletmeler Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi*, 2.Baskı, Ankara: Der Yayınları, ss.4-6.
- BAKANLAR KURULU. (2005), “*Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik*”, Bakanlar Kurulu Karar Sayısı: 2005/9617.19/10/2005,
- BAŞMANAV, Seçil. (2001), “*AB Terminolojisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerle İlgili Sözcük ve Kavramlar*”, Ankara: KOSGEB Yayını.
- BAYRAK, Sabahat ve AKDİŞ, Muhammet. (2000), “Kobilerin Yönetmelik Durumu ve Yeni Sanayileşen İllerde Analizi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, Mart, ss.73-90.
- BİLGİN, Mualla. (2006), “*Bisküvi Sektör Profili*”, İTO, Dış Ticaret Şubesi, Uygulama Servisi.
- BOZKURT, Veysel, ve BAŞTÜRK, Şenol. (2009), “KOBİ Girişimcilerinde Risk ve Belirsizlik Algıları: Bursa Örneği”, *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, 64-2.
- ÇATAL, M. Faruk. (2007), “Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, ss.333-352.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI. (2006), “*İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri*”, Ankara: DPT Yayınları, Yayın No: DPT:2693, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/illerdesanayi/sector.pdf> (03.08.2010).
- EKİN, Nusret. (1993), “*Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de Bir İstihdam Politikası Olarak Küçük Ölçekli İşyerlerinin Teşviki*”, İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No1993-34, s.13.
- EKİN, Nusret. (1994), “*Büyüme-İhracat-İstihdam Boyutlarıyla Küçük İşyerleri Ve Sosyal Koruma*”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları No:1994-28, ss.1-126.
- ELMAS, Bekir ve ÖZ, Yaşar. (2009), “Bankaların Yeni Risk Düzenlemeleri Kapsamında Basel II ve Kobiler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, ss.391-402.
- ERDEM, Ferda. (2001), “Girişimcilerde Risk Alma Eğilimi Ve Belirsizliğe Tolerans İlişkisine Kültürel Yaklaşım”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Yıl: 2001, Sayı: 2, ss.43-61.
- ERDOĞMUŞ, Nihat. (2004), *Aile İşletmeleri: İkinci Kuşağın Yetiştirilmesi*, İstanbul: İGİAD Yayınları.
- ESİN, Alp. (2003), “KOBİ’lerin Küresel Rekabetteki Yeri”, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, III. Kalite Sempozyumu, 06-07 Haziran 2003, ss.119-129.

- GÖNÜLLÜOĞLU, Sevgi. (2003), “Belirsizlik Ortamında Yeni Ürün Geliştirmeye İlişkin Portföy Oluşturulması”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 8, Haziran, ss.103-118.
- GÜNEY, Öge Pelin ve AKBAY, Oktay Salih. (2008), “Avrupa Birliği'nin Sanayi Politikası Ve Türk Sanayisine Etkileri”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, 2008, ss.147-162.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Small_and_medium_enterprises, (ET: 25.12.2010).
- <http://raktas.etu.edu.tr/doc/kobifinansmani.pdf> (22.07.2010).
- <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../Beytullah.doc>, (ET: 23.06.2010).
- <http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/link-possier/ekonomik-buyumenin-motoru-olarak-kobiler-ab-ve-turkiyede-durum-000076>, (ET: 24.12.2010).
- http://www.igeme.gov.tr/tur/haber/Kobi_Yonetmelik.pdf, (ET: 16.06.2010).
- <http://www.kobitek.com/makale.php?id=70> (ET: 23.06.2010).
- <http://www.kosgeb.gov.tr/KOSGEB/KOSIsletmeler.asp>, (ET: 26.07.2010).
- <http://www.tuik.gov.tr/SagMenu/guncel/guncel.xml>, (ET: 24.12.2010).
- İRAZ, Rıfat. (2005), *Yaratıcılık Ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik Ve KOBİ'ler*, Çizgi Kitabevi Yayınları, ss.1-265.
- KTSO. (2009), Karaman Ticaret Ve Sanayi Odası, Karaman'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı, (Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü).
- KELLEY, P. C. ve LAWYER, K. (1962), *How to Organize and Operate a Small Business*, 3rd New Jersey: Edition Prentice-Hall.
- KILIÇ, Metin. (2002), *Belirsizlik Ortamında Maliyet-Hacim-Kar Analizleri Ve Örnek Bir İşletmede Normal Dağılım Uyarlaması*, Muğla Üniversitesi S.B.E. İşletme A.B.D, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- KILKIŞ, Yıldırım. (1981), “Küçük Sanayici, Küçük Tacir ve Esnaf Kredi Sorunları”, II. Türkiye İktisat Kongresi Sosyal Gelişme ve İstihdam Komisyonu Tebliğleri, Ankara : DPT, -1981, ss.259-270.
- KOSGEB, Krizin Türkiye’de KOBİ’lere Etkisi, Mustafa Kaplan, İstanbul İktisatçılar Derneği, 22 Mayıs 2009, <http://ikder.org/wp-content/uploads/2009/08/mustafakaplan.pdf> (22.08.2010).
- KÜÇÜKÇOLAK, R. Ali. (1997), *KOBİ'lerin Finansman Sorununun Sermaye Piyasası Yoluyla Çözümü*, İMKB Yayınları, Ekim 1997, İstanbul, ss.1-214.
- KÜÇÜKYILMAZLAR, Aysun. (2004), *Avrupa Birliği'nin Türk KOBİ'lerine Yönelik Programları*, İstanbul : İstanbul Ticaret Odası Yayınları, , ss.1-38.
- MÜFTÜOĞLU, Tamer. (2005), “Türkiye'nin Genç Nüfus Yapısı Ve Girişimcilik Potansiyeli”, <http://www.ostimgazetesi.com/images/archive/aralik2005.pdf> (23.06.2010).
- MÜFTÜOĞLU, Tamer. (2006), “Girişimcilikte Cesaret Ve Risk Üstlenme Kabiliyeti”, <http://www.ostimgazetesi.com/images/archive/mart2006.pdf> (23.06.2010).
- ÖĞÜT, Adem. (1999), “Sosyo-ekonomik Sisteme Katkıları Açısından Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Organizasyonları”, *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, Yıl: 1999, Sayı: 4, ss.43-58.
- ÖREN, Kenan. (2003), “Avrupa Birliği Ve Türkiye'nin Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) Sağladığı Devlet Teşvikleri Ve Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması: Nevşehir İli'nde Bir Uygulama”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2.

- RESMÎ GAZETE, Bakanlar Kurulu Kararı, 18 Kasım 2005 gün ve 25997 sayılı Kanun.
- SARIKAYA, Birgül Tosyalı. (1995), “Kobi’lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- SOYSAL, Abdullah; KARASOY, H. Alpay ve ALICI, Sedat. (2009), “KOBİ’lerde Kriz Yönetimi: K.Maraş’ta Tekstil Sektöründeki KOBİ’lerde Bir Uygulama”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/ 2009, ss.432-446.
- TEKİN, Mahmut. (1999), *Girişimcilik, Kendi İşini Kurma Ve İşletme*, Damla Ofset Basım Yayın, Konya, ss.1-276.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU. (2009), “Bölgesel Göstergeler TR 52 Konya, Karaman”, Ankara: TÜİK Yayınları.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU. “2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı”, www.tuik.gov.tr (23.06.2010).
- TÜRKÖZ, Perihan. (2008), *KOBİ’lerin Finansman Sorunları Ve Bankaların KOBİ’lere Yaklaşımı: Isparta Alan Araştırması*, Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E İktisat A.B.D, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- YALÇINKAYA, Timuçin. (2004), “Risk ve Belirsizlik Algılamasının İktisadi Davranışlara Yansımaları”, Muğla Üniversitesi, İ.İ.B.F. Tartışma Tebliğleri, No:2004/05, Muğla, ss.1-14.
- YANIKKAYA, Halit. (2008), *Küresel Ekonomide Küçük İşletmelerin Yeri ve Önemi*, Kam Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2008, ss.73-97.
- YAVUZ, Suat ve TOKUCU, Erkan. (2006), “Post Keynes İktisat Ve Belirsizlik”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Yıl: 2006, Cilt: XXI, Sayı: 1, ss.147-161.
- YILDIZ, M. Selami. (2008), “Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerde Bilgi Teknolojilerinin Kullanım Düzeyi Ve Bilgi Teknolojilerinin Firmalar Üzerinde Etkileri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 25, ss.212-239.
- YÜCEL, Atilla. (1998), *Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Pazarlama Sorunları ve Denizli’de Bir Uygulama*, PAU Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.